

Covid-19.

”Intellektuellt haveri att såga den svenska coronastrategin”

Slutsatserna i Kungliga Vetenskapsakademiens kritiska rapport om den svenska coronahanteringen saknar vetenskaplig grund och måste därför betecknas som ett intellektuellt haveri. Påståendet att tvång skulle ha varit bättre än tillit framstår som löst tyckande av hobby-sociologer, skriver statsvetaren **Olof Petersson**.

DN
DEBATT
211219

Utan vetenskap skulle vi ha varit hjälplösa inför coronapandemin. Att några forskare så snabbt kunde bestämma coronavirusets genetiska sammansättning var en förutsättning för att kunna testa och senare också vaccinera. Svenska och utländska forskargrupper har gjort heroiska insatser.

Men det är inte bara virologer och smittskyddsexperten som engagerat sig. Också inom andra ämnen lades forskningen snabbt om för att bidra till kunskapen om hur viruset sprids och hur olika motåtgärder fungerar. Antalet publicerade artiklar är stort och snabbt växande. Därför har det blivit allt viktigare att sammanfatta och skapa överblick över denna väldiga kunskapsmassa.

Det görs aktningsvärda ansträngningar för att förmedla en helhetsbild av pandemin. Krigsvetenskapsakademien har i samarbete med Statsvetenskaplig tidskrift publicerat en gedigen volym om konsten att bemästra en epidemi.

Coronakommissionen har publicerat två delbetänkanden och kommer med sina slutsatser i slutet av februari. Och nyligen offentliggjorde Kungliga Vetenskapsakademiens expertgrupp sina slutsatser. Vetenskapsakademien består av ledande forskare inom olika ämnen och har syftet att främja ”vetenskap av högsta kvalitet”. Så det var med stora förväntningar man tog del av resultatet.

”Ny sågning av svensk pandemi-hantering”, löd en nyhetsrubrik om rapporten där expertgruppen upprepar kritiska påståenden som tidigare framförts i debatten. Myndigheternas åtgärder var otillräckliga. Gruppen anser att det hade behövts en nedstängning av samhället för att kontrollera smittan. ”Genom hårdare restriktioner i början av pandemin har nämligen övriga nordiska länder hittills fått betydligt lägre sjukletal och dödstal än Sverige.”

Det är sant att Sverige i vissa avseenden avvek från andra länder. Också i Sverige infördes förvisso en del hårda restriktioner (exempelvis besöksförbud och deltagarbegränsningar). Men här lades större vikt vid medborgarnas frivilliga engagemang. Den svenska frivilliglinjen hade stöd i smittskyddslagen. Lagen säger att den enskilde har

Kungliga Vetenskapsakademiens expertgrupp lade fram sin kritiska rapport om Sveriges sätt att hantera pandemin den 30 november.

Foto: Duygu Getiren/TT

en skyldighet att förebygga smittspridning.

Vad Vetenskapsakademien hävdar är i klartext att svenskarna inte fullgjorde sina skyldigheter. Myndigheterna borde inte ha litat på medborgarna. Akademiens experter förespråkar tvång, inte frivillighet.

Men det är något som inte stämmer i rapporten. Det fattas en viktig pusselbit. Var det verkligen så att regelefterlevnaden var sämre i Sverige än i andra länder? Akademien presenterar inga belägg för att svenskarna svek och att det därför skulle ha varit mer effektivt med tvingande åtgärder. Man bortser också från att statliga tvångsinsatser kan vara förknippade med negativa sidoeffekter.

Ett av Vetenskapsakademiens huvudbudskap är att politikerna borde lyssna mer på experter. Men pinsamt nog har expertgruppen inte lyssnat på sina egna experter. **Rapporten innehåller ett viktigt kapitel som författats av beteendevetenskapliga forskare. Deras budskap motsäger Vetenskapsakademiens slutsatser.**

Påbud som betonar tvång och skuld ökar benägenheten att trotsa rekommendationer. **”Forskning visar att de som motiveras av självständighet och eget ansvar är mer benägna att följa långvariga restriktioner än de som motiveras av socialt tvång eller rädsla för skuldbeläggande.”** Så sammanfattar beteendevetarna forskningsläget. En studie baserad på enkät svar från över 27 000 personer i 89 länder, bland

Pinsamt nog har expertgruppen inte lyssnat på sina egna experter.

annat Sverige, ställde frågor om vad som motiverade människor att ändra sitt beteende för att minska smittspridningen. Undersökningen visar att budskap som betonar tvång och skuld ökar benägenheten att trotsa rekommendationerna.

Denna slutsats är väl förankrad i beteendevetenskaplig forskning. Teorin om självbestämmande innebär att människor är mer villiga att följa normer som man har internaliserat och själv omfattar än regler som har påtvingats utifrån. Denna teori är i samklang med demokratiens idé om autonoma, självstyrande medborgare.

Teorin utesluter ingalunda att det i vissa fall kan behövas förbud och tvång. Men bevisbördan blir den omvända. I en demokrati måste autonomi och frivillighet vara huvudregel. Endast i de fall där frivillighet bevisligen inte fungerar, och där det finns tillräckligt starka skäl, är det befogat att tillgripa tvång.

Några sådana överväganden finns inte i Vetenskapsakademiens rapport. Påståendet om att tvång hade varit bättre framstår som löst tyckande av hobby-sociologer. Att slutsatserna på

denna betydelsefulla punkt saknar vetenskaplig grund gör att rapporten måste betecknas som ett intellektuellt haveri.

Om Vetenskapsakademien hade rätt skulle konsekvenserna bli oöverskådliga. Den svenska frivilliglinjen bygger på förtroende. Vetenskapsakademiens slutsats ifrågasätter denna förutsättning. Tvång är ett uttryck för misstroende, som innebär att staten inte litat på att invånarna förstår sitt eget och andras bästa.

Svensk krisberedskap utgår tvärtom ifrån att medborgarna kan och vill ta samhällsansvar. I förslaget till framtida inriktning av totalförsvaret utgick Försvarsberedningen från att den enskildes eget ansvarstagande utgör en viktig del av samhällets samlade förmåga att motstå och lindra konsekvenser av allvarliga störningar i samhällets funktionalitet.

Försvarsberedningen ansåg att den enskilde bör ha ett ansvar givet de omständigheter som råder i kris och krig. Inriktningen är att individen ska ha en beredskap för att klara sin egen försörjning och omsorg under en vecka, utan stöd från det offentliga.

Frivilliglinjen innebär inte att myndigheterna ska förhålla sig passiva. Tvärtom är en viktig förutsättning för att medborgarna ska kunna ta ansvar att myndigheterna är tydliga i sin kommunikation. Medborgarna måste veta vad de förväntas göra och inte göra.

Det ska vara lätt att göra rätt. Särskilt viktigt är det att nå ut till grupper som är marginaliserade av språkliga eller andra skäl. En statsvetare kan konstatera att de områden som har låg vaccinationsfrekvens är samma områden som brukar ha lågt valdeltagande.

Ett ledmotiv i dagens diskussion om den offentliga makten är begreppet tillitsbaserad styrning. Tanken är att individer i olika delar av samhällsorganisationen är beredda att ta ett självständigt ansvar för olika verksamheter. Därmed minskar behovet av detaljreglering och övervakning.

Olof Petersson, statsvetare

DN.se/debatt

På DN.se/debatt finns tillsammans med den senaste månadens debattartiklar:

Repliker

Vi håller öppet för repliker i cirka en vecka. Vi publicerar repliker som tillför intressanta argument eller fakta i den aktuella debatten. Textlängden för en replik bör ligga på maximalt cirka 3000 tecken inklusive mellanslag. Mejla replikförslag till debatt@dn.se.

Kommentarer

Om du vill kan du skriva en kommentar till artikeln på DN.se. Längst ned i artiklarna finns en ruta där du kan skriva in din kommentar. Du behöver först skapa ett konto hos Ifrågasätt som DN samarbetar med.

Mer om DN Debatt

Frågor och svar om DN Debatt finns på dn.se/omdndebatt.